

כינורו של מיכאל

מיכאל אחיך בא מן המלאכים. תלתליו השחורים הקיפו את ראשו כנרות נשמה. הראש שלו היה גדול יותר מהראש של ילדים בגילו. עיני הזית שלו התיזו אל העולם ניצוצות של רוח הקודש והטילו יראת כבוד על מי שעמד מול העיניים הבוערות האלה. בשעה שילדי השכנים שיחקו בכדור ובמשחקי ילדות מיכאל ציטט שברי פסוקים ממקורות נעלמים מבלי ששמע אותם קודם. גם בחלומותיו מלמל שברי מילים והברות שאינני יודעת מהיכן הגיעו אליו. לילה אחד הוא דיבר בחלומו אנגלית במבטא של ג'נטלמן אנגלי מאוקספורד. לא ידעתי אם לצחוק או לבכות. כל כך פחדתי לשלומי ובעיקר חששתי מעין רעה. השכן חנוכה-פסח היה שואל אותי שאלות בכפל וחילוק והוא כמו חרוזים בחשבונייה ידע את לוח הכפל בעל-פה וזרק את התשובה בשנייה אחת. בלילות הקרים הייתי עומדת שעות למראשותיו של מיכאל ומקשיבה לחלומות שחלם. הוא מלמל סיפורים שקראתי לו פעם אחת והיו שמורים בזיכרונו. בוקר וערב עמדתי ליד המשקוף של הכניסה, הושטתי יד למזוזה וביקשתי מדינה עברית, עלייה חופשית. 'בוז לספר הלבן'. כשלחשתי 'ירושלים' חשבתי על ארץ ישראל כולה. בוקר, צהרים וערב ביקשתי שאליהו הנביא ישמור לי על מיכאל שלי. העקבים שלי התנתקו מעל פני האדמה וניתרתי על הבהונות ואמרתי: 'קדוש, קדוש, קדוש'. נישקתי את כפות ידי, שהתקדשו במגע ראשי אצבעותיי במזוזה, הצמדתי אותן על עיני וליבי. בתחושת התעלות צעדתי שלושה צעדים אחורנית והנחלתי ברכה על ראשו של מיכאל, ממש כפי שאני מברכת אותך יום יום."

"כשמלאו למיכאל ארבע שנים הלבשתי אותו מדים כחולים של מלח באניית הצי של הוד מלכותו וליוויתי אותו לתלמוד תורה. מכל עבר צעדו ילדים שלא ידעו צורת אות לעבר שנת הלימודים הראשונה שלהם והוא כבר ידע לקרוא. בלילה אמר בעל-פה 'קריאת שמע על המיטה' ובבוקר אמר: 'מודה אני' ו'אשר יצר'. הילדים סביבו היו לוח חלק. לא ידעו דבר. הם צחקו ושמחו והיו שצרחו ובכו בקולי קולות והרטיבו במכנסיים מחשש היום הראשון על ספסל הלימודים. מיכאל נראה לעומתם כמו כזקן מופלג, מין מתושלח בן אלף שנים, שאינו מבין לאן נושאות אותו רגליו. כל הדרך לכיתה אל"ף הוא מלמל כמו נביא: 'יום חֶשֶׁךְ וְאֶפְלָה, יום עֵנָן וְעֶרְפָּל...'

'מה זה צריך להיות מיכאל?', אבא שאל אותו והוא מנותק מהסובב אותו המשיך למלמל: 'יום חֶשֶׁךְ וְאֶפְלָה, יום עֶנָן וְעֶרְפָּל...'

תלמוד תורה היה באותם ימים מעל השוק ההומה, שבו הפלחיות והפלחים מכפרי הסביבה, הכריזו בקולי קולות על הפירות והירקות שהביאו מהבוסתנים והשדות שלהם. חמורים, סוסים ופרדות וקונים מילאו את השוק לצד קונות עם סלים גדושים. הרעש של התלמידים המשננים פסוקים בקולי קולות התמזג עם הרעש של השוק עד שבקושי שמענו את עצמנו. כשערכתי קניות בשוק הייתי מתגנבת לתלמוד תורה ומציצה דרך הדלת הפתוחה. ראיתי את מיכאל יושב בספסל האחורי, בוהה באוויר עד שהיה נדמה לי שהוא בוחן את קורי העכביש שבפינות התקרה. כששאלתי אותו על כך אמר לי: 'ושתדעי לך אימא, שבשיעור אני חולם על אוטו גדול עם כנפיים גדולות שיכול לעוף בשמים כמו נשר ואפילו להגיע לאמריקה. לפעמים אני צד זבוב, קושר חוט תפירה לרגליו וכך אני רואה את מִרְכַּבַּת פֶּרֶעַה וְחִילוֹ יָרָה בַּיָּם וּמִבְּחַר שְׁלִשִּׁי טָבְעוּ בַּיָּם סוּף'. יום אחד הוא חזר בוכה ואמר שהמלמד חכם יעקב הצליף על כפות ידיו, כדי לעורר אותו מחלומותיו ומהזיותיו. הוא התלונן שהלימודים משעממים אותו כי התלמידים משננים מאה פעמים ואחת כל פסוק. הוא התלונן שבהפסקות ילדים מציקים לו וקוראים אחריו: 'מיכאל חולם בהקיץ'. 'אני לא רוצה תלמוד תורה, אני יודע כבר הכול', בכה והתחנן, 'הילדים קוראים לי בשמות.'

'אז מה אתה רוצה מיכאל?', אבא צעק עליו, 'ככה זה בתלמוד תורה! ילדים טיפשים מקנאים בילדים חכמים! גם אני חטפתי מכות כשהייתי קטן והמשכתי ללמוד ונשארתי חי', התפרץ עליו אבא, ומיכאל במקום להתגונן אמר חרש: 'אבל אני רוצה לנגן בכינור.'

'מה פתאום כינור? אתה ילד מוזר. אף ילד בשכונה לא ניגן בחיים בכינור. כינור זה לילדים ברחביה. למה שלא תהיה כמו כל הילדים בשכונה? תלמד כמו כולם ואל תבלבל את המוח?' אבא צרח עליו. כל אותו ערב מיכאל לא הפסיק לבכות. בלילה בכה גם בשנתו, שמעתי אותו גונח, חוזר וממלמל: "כינור... אני רוצה כינור...".

בבוקר עם עיניים אדומות מחוסר שינה אמרתי לאבא: 'שמשון, אני מתחננת. תקנה לילד כינור קטן לפי מידותיו... למה הוא רוצה כינור אני לא יודעת. יש לנו בן יחיד ואם הילד ימות מרוב עיצבון שאין לו כינור גם אני

אמות'. ואבא כעס ואמר: 'למה אין לנו ילד נורמלי כמו כל הילדים? אני רוצה שתלדי לי ילד נורמלי!' באותו יום הדלקתי נרות נשמה שריצדו על הקירות הגבוהים והחשופים ויצרו צורות ובני צורות. מלאת חרדות הלכתי להר הזיתים להשתטח על קברם של סבא וסבתא והשכנה לִילָא עליהם השלום. הדלקתי נרות נשמה וביקשתי רחמים על מיכאל ועל עצמי ועל אבא. חכם דואק עודד אותי ואמר: 'בעזרת השם את תלדי עוד ילד רגיל ככל הילדים שיביא לך הרבה נחת'. קול פנימי דפק על לוח ליבי: 'מיכאל רוצה לנגן בכינור תקנו לו כינור'.

הצרימות הראשונות שבקעו מהכינור הקטן שלו שיגעו את אבא וגם אותי. לי הן נשמעו כמו חריקות של דלת ישנה וחלודה שבוכה ומיללת 'הצילו'. לאבא הזכירו את האילם שהסתובב בשכונה עם המתופף החירש הוא היה מנסר בכינור עם מיתרי מתכת בפתחי החנויות והחירש דפק בעוז על התוף. השניים לא הסתלקו מפתח החנות והמשיכו לנסר את המוח ולפוצץ את הראש עד שקיבלו נדבה. לילה אחד אבא אמר לי: 'פלומה, אני שומע בנגינה של מיכאל חריקות של אוטו משא מלא חצץ שיוּרד בקסטל והנהג לוחץ כל הזמן על הברקסים'. חלפו כחודשיים והחריקות שמרטו לנו את העצבים נשמעו סוף סוף לצלילים של כינור. חלפו עוד כמה שבועות של לימוד עצמי ומן הכינור הקטן של מיכאל בקעו צלילים ערבים לאוזן. אחרי שנה, בשעת בוקר מוקדמת, שמענו מאחורי הדלת הסגורה צלילי כינור מלווים בקול ענוג של נער מקהלה. מיכאל ניגן ושר בקול דק וגבוה: 'אשא עיני אל ההרים...' הייתה לו שמיעה מוסיקלית נדירה.

"באחד הימים, בעוד מיכאל הוזה ומנותק, כמדי ראש חודש נכנס במלוא הדרו וזקנו הלבן הרב משה שופר, מנהל כל תלמודי תורה בירושלים. לפי ראות עיניו הוא בחן כמה תלמידים כדי להצדיק את המשכורת הדלה שקיבל המלמד. כיסיו של הרב שופר היו מלאים תמיד מטבעות קטנים שאותם העניק לתלמידים מצטיינים. התלמידים קיפצו כתיישים והתחננו: 'אדוני, אני יודע... אני יודע...' ומי שתשובתו נמצאה נכונה קיבל ממנו מיל או שניים. רק מיכאל המשיך בתצפית על קורי העכבישים, בהזיות על אוטו עם כנפיים שעף בשמים ועל מרכבות פרעה וחילו טובעו בים סוף. הרב שופר הלם לפתע על הקתדרה ואמר: 'אתה הילד היושב וחולם בספסל האחורי, גש נא הלום' וזה לא היה חלום. מיכאל חש שליבו מת בקרבו, נוזל מסוים טפטף למכנסיו. הוא קם בצעדים כבדים וניגש ללוח, רועד כעלה נידף. נדמה שגם המלמד חכם יעקב היה חיזור כסיד מחשש

שיתגלה שיש בכיתה תלמיד בור ועם הארץ, בושה שאין עליה כפרה, ומשֶׁרתו של המלמד עלולה להילקח ממנו. הרב שופר נעץ מבט נוקב במיכאל ובקול רך אמר: 'נער אל תחת ואל תרעד, אמור לי במטותא: מה שמך?'.

'אדוני', גמגם מיכאל, 'שמי מיכאל'.

'איזו מסכת אתם לומדים בגמרא?' מיכאל היסס לשבריר שנייה, התעשת ואמר בקול צלול: 'אדוני, אנחנו לומדים בבא מציעא מסכת שניים אוחזין' ומיכאל דקלם בקול צלול את כל המסכת מבלי להשמיט מילה או חצי מילה'.

'פה, מיכאל! ומה אומרים המפרשים?'

מיכאל ריחף בעולמות עליונים וציטט בקול בוטח את דברי רש"י, רד"ק ורמ"א ומפרשים אחרים בדיוק נמרץ. אם הרב שופר לא היה משתיק אותו, מיכאל היה ממשיך וממשיך לצטט עוד שעה ארוכה פרשן אחרי פרשן. דממת מוות נפלה על הכיתה. השלומיאל של הכיתה, הילד המרחף, פתח סוף סוף את פיו. הרב שופר הנרעש הוציא מכיס מעילו הארוך לא מיל ולא שני מיל, לא חצי גרוש ולא גרוש. הוא הוציא מטבע מבהיק של שילינג עשוי כסף טהור, חמישים מיל, סכום עצום באותם ימים, הגיש למיכאל ואמר: 'יישר כוח אברך של משי, ברוך תהיה! עתיד מזהיר נכון לך'.

כשצלצל השמש מורי יחיא בפעמון, שכמוהו היו למוכר קרח ולמוכר נפט. מיכאל מישש את המטבע ושמח על הפרס שנפל בחלקו. בעודו צועד לעבר דלת היציאה, אחד מילדי בית היתומים שלמדו אתו, משך בחזקה מידו את השילינג ופרץ החוצה כשמאחוריו שובל של יתומים דולקים אחריו. הם הסתערו על חנות הממתקים של 'אדון סחלב' וקנו לעצמם: לָדָר, בְּמַבְלִיק, 'לשון חתול', טוֹפִי פירות ו'עונג ילדים' – אבקת חומוס מתוקה, ובובות שוקולד של בן, כי בבן יש יותר שוקולד. מיכאל צפה ביתומים הזוללים את כספו ועיניו חשכו. אפילו פירור אחד לא הגיע לפיו.

עצוב ודומע מיכאל הגיע הביתה וסיפר לי בפרטי פרטים את קורותיו של היום הזה בחייו, על הצלחתו ועל השוד לאור היום. נתתי לו שילינג ואמרתי לו: 'ילד שלי, מיכאל המלאך שלי, עשית היום את מעשה החסד של חיך עד כה. עוד שנים תכאב שנגזלת. כשתבגר תשמח להיזכר

שבזכותך ילדים יתומים, שאין להם דבר, זכו לשפע של ממתקים והכל בזכות הידענות שלך."

"מעמדו של מיכאל בכיתה השתפר ללא הכר והפך לחביבו של המלמד. הוא עורר את קנאתם של התלמידים. למיכאל היה סוד גדול שאותו סיפר רק לי. אם היו יודעים על כך בתלמוד תורה היו מגרשים אותו בבושת פנים. ערב ערב בתום הלימודים, מיכאל הלך לספריית 'בני-ברית' שבסמטת החבשים. הוא ישב על גרם המדרגות שלא הובילו לשום מקום וקרא ספר אחר ספר. הספרנית האדמונית שנאה אותו שנאת מוות משום שמיכאל בלע ספרים והיה חוזר פעם אחר פעם באותו יום ומבקש ספר נוסף. באחת הפעמים הספרנית צעקה עליו בקולי קולות: 'כמה פעמים אני צריכה לומר לך שספרים מחליפים פעמיים בשבוע ולא בכל שעה' וניסתה לסלק אותו מעל פניה. מנהל בני ברית, ד"ר מרדכי רבינזון, ששמע את גערותיה של הספרנית מאחורי דלת משרדו, התפרץ למחלקת ההשאלה ונזף בספרנית: 'אלמלא אוהבי ספר, דוגמת הנער החביב הזה הקורא ספרים בשקיקה, מקומך לא היה כאן עמנו, לכל היותר היית מדיחה כלים במסעדה של אדון טרבלוס או מכבדת בתים במטאטא. אני צופה מחלון משרדי ורואה את הנער הזה קורא ספרים בחשק רב מעל גרם המדרגות. מעתה ואילך הוא יהיה רשאי להגיע בכל שעות הפעילות שלנו ויחליף ספרים כאוות נפשו'.

בעיניים דומעות פנתה הספרנית האדמונית למיכאל ואמרה: 'שמנדריק, אתה ילד לא נורמלי, אתה תולעת ספרים. לפניך המדפים, במו ידך תעבור כמו תולעת מספר לספר'. היה זה אחד הימים המאושרים בחייו של מיכאל. הוא למד שבעולם יש גם אנשים טובים ויש טפשים. הוא שמח שד"ר רבינזון אפשר לו לקרוא ספרים באולם הקריאה מתחת למנורת השולחן בעלת כיפת המתכת הגמישה ולנו לא היה אז חשמל בבית. כדרכו, מיכאל סיפר לי בפרטי פרטים את סיפור הניצחון הגדול שלו על הספרנית המרשעת ועיניו הירוקות זהרו באור מיוחד."

עד מהרה מיכאל רכש את שפת הספרים שקרא וכשנשאל בכיתה השיב במליצות מתוך הספרים שקרא, שעוררו צחוק גדול בקרב המורה והתלמידים שעדיין דיברו בשפת ילדים. פעם כתב בכיתה ה' חיבור על הנושא 'מדינה עברית שפניה לעתיד', למחרת היום, כשחכם שאול החזיר את המחברות, הוא העיף את המחברת לעברו של מיכאל וצעק עליו בפני

כל הכיתה: 'מיכאל בוש והיכלם! אפשר לכתוב ולשגות, אפשר ללמוד מתיקוניו של המורה, אך תלמיד שמעתיק את חיבוריו מן העיתון אין לו סליחה, מחילה וכפרה. זאת גניבה ספרותית'. עלבון גדול מזה לא יכול היה לנחות על מיכאל: 'מורי, אני נשבע באבא שלי ובאימא שלי, שאמות אם אני משקר...אני לא גנב... אני כתבתי את החיבור.' וחכם שאול בשלו: 'דברים בטלים! כלימה ובושה!'

באותן שנים לא חילקו תעודות בתלמוד תורה בסוף השנה אלא עלו כיתה, הלכה למעשה. התלמידים הסתדרו בטור ארוך ועלו במדרגות מקומה ראשונה לקומה שנייה בקול שירה וכשהגיעו לקומה השנייה השמש מורי יחיא הכריז בתימנית צחה: "ילדים, הנה עליכם כיתה". כעבור שבועות אחדים שבו התלמידים ללמוד בקומה הראשונה עד לעלייה הבאה.

"נוריאל קרידו, אני רואה שעיניך נעצמות. לך תצחצח שיניים, תשטוף פנים וידיים, ותגיד 'שמע ישראל' על המיטה, תעצום עיניים ומחר בעזרת השם אמשיך ואספר לך."

I

"כשמיכאל הגיע למצוות אתה הייתה רק בן שלוש וכבר היית ילד יתום. אבא למרות גילו גויס בראשית מלחמת העצמאות וביקש לשרת ביחידה קרבית מובחרת שנושאת את שמו – "שועלי שמשון", הסיירת הפורצת של חטיבת גבעתי. הוא השתתף בכל הקרבות של חזית הדרום ונפצע פעמים אחדות ולמרות פציעתו המשיך ללחום. בקרב על מוצב 105 הוא נפצע קשה ומת מפצעיו ונקבר בהר הרצל. הוא לא זכה להיות בבר-מצווה של מיכאל ולראות אותך גדל.

מלחמת העצמאות הייתה קטלנית והותירה יתומים ואלמנות. לחם חולק בקיצוב. ממעמד של ילד תפנוקים שנענים לדרישותיו, מיכאל זכה למעמד של ילד יתום. שלוש פעמים ביום מיכאל אמר 'קדיש' לנשמת אביו. לקראת בר-המצווה שלו למד בעל-פה אצל חכם דואק שלוש מחברות בכתב זעיר וצפוף. כסף לא היה לי לקנות לו טלית ותפילין. יהודים טובים שיפצו את זוג התפילין של אבא ואני כיבסתי וגיהצתי את הטלית שלו. ביום שישי לפני כניסת השבת, הלבשתי למיכאל את החליפה של אבא, שהייתה גדולה עליו בכמה מספרים, מיכאל דקלם את דרשת בר-המצווה עד שנמאס לבאי בית הכנסת. בתום הדרשה וקודם שחילקו לבאי בית

הכנסת לימונדה בטעם פתל ועוגיות 'לֶקֶח', מיכאל עמד על דוכן החזן, הוציא את הכינור מהנרתיק, מתח את מיתריו ומשך בקשת. דממה נפלה על באי בית-הכנסת שלא היו רגילים לצלילי כינור. המומים הקשיבו לצלילים שמילאו את חלל בית-הכנסת. מיכאל ניגן ושר בקול צלול: 'אשא עיני אל ההרים, מאין יבוא עזרי'. עד מהרה המתפללים הצטרפו לשירתו של מיכאל, שניתק לחלוטין מן הבמה שעליה עמד ונשא עיניו לקימורי התקרה.

מיכאל ניגן בעוז בעוד פניו נעשו חיוורים כפני מת. מיכאל ניגן ושר פיוט אחר פיוט, זאת הייתה שירת הברבור שלו. שעת הדלקת נרות השבת הלכה וקרבה. בית הכנסת היה מרותק מהצלילים שמילאו את החלל. מיכאל היה שטוף זיעה. לרגע פניו היו אדומים ואחר כך חיוורים. הצלילים הלכו ודעכו, הלכו ונחלשו, ונדמה היה שמיתר פקע בלבו של מיכאל. הצלילים סטו ממסלולם, הכינור נשמט מידי ארצה. מיכאל לחץ על לוח לבו, התמוטט ונפל ארצה כשהטלית והתפילין של אבא עוטפים אותו כתכריך. תדהמת מוות נפלה על באי בית-הכנסת. חכם דואק התעשת והנָשִׁים את חתן בר-המצווה שפניו הלכו והכחילו. הילד חרחר. טפחתי על החזה שלי ממרומי עזרת הנשים וזעקתי: 'למה זה מגיע לי? עיניים רעות פגעו במיכאל שלי... עד שראיתי אותו נשמתי פרחה. איפה לִילָא השכנה? חכם דואק תעזור לילד!' בכיתי והתחננתי ואתה מתוק שלי ישבת על ברכי, פרצת בבכי ושאלת: 'למה את בוכה אימא?'.

"באמבולנס שעשה דרכו ל'הדסה' ברחוב הנביאים ניסו החובשים להחיות את מיכאל. לרגע נדמה היה שהמאמץ עלה יפה. הדרך התארכה כמו נצח. פניו של הילד הכחילו ועיני הזית שלו נעשו מזוגגות כגולות משחק. האור הצהוב במסדרונות הארוכים של בית החולים האירו את מדיהם של הרופאים והאחיות באור של אפידמיה. ממבטיהם האטומים של הרופאים חשתי שסיכויי של מיכאל שלי לשרוד אינם רבים. חכם דואק ישב כל הלילה במסדרון בית החולים וקרא תהילים להחלמתו של מיכאל. כל אותו לילה הייתי צמודה למזוזה. הרעשתי שמים וארץ. קראתי לאלהי הנביא, לשכנה לִילָא ולכל המלאכים והשרפים שאותם הכרתי מקרוב וביקשתי שיצילו ממוות את מיכאל. כל הלילה עמדתי מול המזוזה ונגעתי במילה הקדושה 'שְׁדִי', שבה מסתתר אל עליון בורא שמים וארץ, ולפתע הבחנתי שבתוך המילה 'שְׁדִי' מתרוצץ גם 'שֵׁד'. אל 'שְׁדִי' ו'שֵׁד' משאול חברו יחד כדי לקחת את נשמתו של מיכאל שלי. בבוקר יום השבת, כשהשמש

שלחה אור שחר אל הכיפות המוזהבות של ירושלים, ראיתי באור הצהוב והחולני של מסדרון בית החולים את הסניטר דוחף עגלה בדרכה לחדר המתים.

'סניור די אל מונדו, ריבוננו של עולם, ממעמקים קראתיך. אליהו הנביא. הילד מת. אליהו הנביא למה לא שמרת לי על הילד? תעשה משהו. אלוהים נתן לי ילד עם שני ראשים, ילד שכמעט בישר את בואו של המשיח. וכמו שבא כך הלך...תחזירו לי את מיכאל שלי. מיכאל מת לצילי כינור שניגן בבר מצווה שלו.' זעקתי בנחישות של אישה קשת יום, קטנה וחזקה. קראתי לרופאים: 'למה לא שמרתם לי על מיכאל שלי שהמריא לשחקים במכונית מעופפת עם כנפיים ומרכבות פרעה וחילו טובעו בים סוף ואני נשארתי נטולת כנפיים, אלמנה עם יתום בן שלוש?'

חכם דואק לחש לי: 'גברת פלומה, מיכאל העניק לנו שלוש-עשרה שנים מפוארות והלך. איזה ילד הולך מן העולם לאחר דרשה מלומדת ולצילי כינור כשהוא שר: 'אשא עיניי אל ההרים?' ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך. הילד פרפר בין חיים למוות. כל הלילה התפללתי לשלומו של הילד. באור ראשון הוא חרחר ועצם את עיניו. שמעתי את הרופא המטפל אומר שהילד נולד עם מום בלב. מרגע שמיכאל מת ידעתי שאני אלך אליו והוא לא ישוב אלינו. ישבתי ושתיתי כוס תה.'

"זעקתי: 'אני רוצה את מיכאל שלי. אני רוצה לשמוע שוב ושוב את צילי הכינור שלו'. המקובל חכם דואק ניסה להרגיע אותי: 'סניורה פלומה, מיכאל הוא גלגול של נשמת צדיק שהייתה בעולם בזמן מן הזמנים. היא באה לעשות תיקון וחזרה אל מתחת לכיסא הכבוד, שם היא ממתינה לטל שהקדוש ברוך הוא עתיד להחיות בו מתים. מיכאל בא מן החלומות וחזר לארץ החלומות. הוא משיח בן יוסף שבא לבשר לעולם על הגאולה הקרבה. משלא הגיעה השעה, המלאך שלך נסק השמימה. נר אלוהים נשמת אדם. אנו באים לעולם ובנר שלנו יש מכסת שמן למאור. זאת מכסת החיים שלנו. משתם השמן נגמרים החיים. מי אנו שנחקור מאחורי הפרגוד?'

"נוראל, אתה הנחמה הקטנה שלי. ילד שלי, עכשיו אתה יודע את מה שהסתרתי מפניך כל השנים. שמחתי שנולדת ילד רגיל, תלמיד טוב אבל

לא גאון שמנגן בכינור. לא באת לבשר דבר. לא באת לבשר גאולה אלא
באת לעולם כדי להיות ילד ככל הילדים. בכך גדולתך ילד שלי. בשנה
הבאה תגיע למצוות. אספתי פרוטה לפרוטה ובלי נדר נחגוג לך בר-מצווה
באולם שמחות. נלך לחייט שיתפור לך חליפה לפי מידותיך, נלך למאה
שערים ונקנה טלית ותפילין חדשים. לא אחסוך דבר. רק משאלה אחת יש
לי ממך, שבבוא יומי, ליד הקבר הפתוח, תאמר 'קדיש' לנשמתו וכנר צעיר
ינגן על הכינור הקטן של מיכאל ואתה נוראל שלי תשיר: 'אשא עיני אל
ההרים'."

ציפורים של סתיו

רְאִיתִי וְהִנֵּה אֵין הָאָדָם

וְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם נִדְדוּ.

(ירמיהו ד, כה)

א

האם שכבה על ערש חוליה האחרון, שממנו לא יקום האדם וחי.
איקליפטוסים קשישים, עבי-גזע וברוכי-ענף, ליטפו את תכול השמים וסכנו
משני צדי הדרך המובילה אל בית החולים. תלה מבטו בחורש, שדמה
לחופה רבת פארות, וידע: אימא לא תבוא לחופתו. הבן הגביר את קצב
הליכתו במרוץ עם הזמן. קומתו הייתה הולכת ומתגמדת מול האילנות

הנישאים שמסביב. הוא הזדהה עם ציפור זעירה העומדת בין הענפים ומקפצת מבד אל בד ומנידה ראשה בתפילה בקול צפצוף של דביות, כאברך האמון על תפילתו. 'הציפור אינה חוששת שהענף יקרוס – הכנפיים הן הביטחון האישי שלה,' לחש לעצמו.

חמה של סתיו חיממה את היקום והשרתה על הבריאה תחושה מענגת ומרנינה, הבאה בזכותם של שמים שקופים. משבי רוח קלילים-חמימים פרפרו בבלוריתו והזכירו לו את ליטופיה של אימא. תלה מבטו באילנות החולפים ביעף והרהר: 'האומנם האדם עץ השדה?' והחורש הניד עלעליו בלגלוג: "מדוע אתה עוצם את עיניך? מדוע אינך רואה את ההלוויות החולפות מתחת לצמרות?"

שמי הסתיו הבהירים התכסו במפתיע בעננה שחורה שקרבה מצפון-מערב והעיבה אורו של יום. להקת ציפורים נדדה מן האופק המרוחק, השיקה כנף וחלפה בקול צווחה אימתני בחפשה מקלט מפני קור הצפון. קולות צפצוף ושריקה מוזרים התמלטו מגרונות הציפורים כמו היו קוראות: 'פנו דרך... פנו דרך...'

מראות של אקראי, כי מי ידע נתיב הציפור בשמים? – עונת ציפורים חצתה את קו הרקיע. זרזירים לאלפים יצרו בשמים צורות גיאומטריות שונות ומופלאות – משולשים חדי-זווית התחלפו בפירמידה, במצולע ובחרוט שעד מהרה התחלפו באלפסות שחומות. יד צייר עלומה כירה על בד תכול מראות מוזרים, שאיש טרם ירד לעומקם ולפשרם. האין סוד קיומו של בן אנוש כמוס בנוסחת פלאים זו, שציפורים נודדות מציירות על פני השמים?

זרזיר קטן ויפה נוצה, ששחור וגוני קשת משחקים בו חליפות, כמו באו להשלים את הבהרת הלבנה שבקצה כל נוצה, פישק כנפיו וצנח ממרום. חזהו של הזרזיר רטט וקילוח דם פעפע ממקורו השחור. הזרזיר פרפר רגע קט ושלח אל הארץ החמה מבט נטול פשר, כמו נעלב מן הדרך שבה התקבל. רטט כנף, זיע קל, והציפור הדלה כינסה כנף ופשטה צוואר ומתה... והלהקה שטפה והפליגה ביעף לדרכה כמו כלום לא קרה. צווחות הציפורים נשמעו כקריאת כרוז: המסע נמשך, ישטוף ויזרום. החלשים ינשרו מהלהקה והחזקים ימשיכו במסעם ויזרמו אל האין-סוף.

הבן עצר לשבריר שנייה. הציץ בציפור המפרפרת, שבתמורה למעופה על פני ימים ויבשות קיבלה פיסת אדמה חמימה וכמה אגלי טל שנשמטו מכותרות הפרחים ונשקו למקורו של הזרזיר ובלחלוח מתוק נסכו עליו שנת נצח. פיסת קרקע זעירה כמחוות תודה למסע מפרך.

ב

הבן אץ רץ אל אימו, שצנחה מלהקת החיים ואל הארץ טרם הגיעה. אץ ותפילה קטנה מפעמת בקרבו בקצב הליכתו המתנשפת: "חַיִּים שְׁאֵל מִמָּךְ ... " הוא התנשף בכבדות מחמת הריצה והחשש שיאחר את המועד, שלא יוסיף לראות את חיוכה האחרון של אימו ולא יחוש עוד בחום ליבה.

הוא מצא את אימו על מיטת חוליה, נושמת בכבדות אוויר דלוח מתובל בסמי מרפא וזרועותיה המכחילות שואבות נטפים-נטפים של חיות מבקבוק הנוזלים שלמראשותיה. הנוזלים פעפעו ונספגו בוורידיה. תלתה האם מבטה בתקרת בית החולים, שכתמי רטיבות עתיקי יומין קישטו אותה בציורים מוזרים ועוררו חזיונות עבר ומראות של אתמול, ההולכים ונבלעים בעולם של שְׁכָחָה. שעות אחרונות הן בבחינת שירת הברבור. זיכרונות עבר צצים בתמונות מתחלפות. האם לכסנה מבט ומלמלה מזווית פיה המאדים. ספק חייכה. היא פקחה את עיניה הגדולות, שדמו לאיי יגון ירקרקים ומייחלים.

"למה אתה מתנשף, בן? למה אצה לך הדרך?", שאלה בקול רפה.

"אימא, אני תמיד רץ ומתנשף. תמיד אני חושש שלא אגיע ליעד בזמן."

"אני יודעת. חששת שלא תראה אותי בין החיים," ניצוץ של משובה עדיין דבק בעיניה.

הוא השתוקק לחבק ולאמץ אל ליבו את אימא של מעון הילדות החמים, את אימא הגוערת בכך משום שהיא חפצה בשלומך. אימא גערה בו גם הפעם: "לך הביתה, ילד שלי... לך הביתה..."

"מדוע את מגרשת אותי, אימא?", לחש בקול בוגדני וצרוד. לשווא הוא ניסה להעלות חיוך על שפתיו. הוא עיוות את שפתיו הרוטטות, שיותר משחייכו זעקו. שלחה האם לעבר בלוריתו הפרועה את כף ידה הרפה, החלושה, הכמושה והחיווריינית, ספק נוגעת ספק מרחפת. כף ידה הרפויה דמתה לרגע קט לציפור הקטנה, מכונסת הכנף ושלוחת הצוואר,

שפגש אותה בדרכה האחרונה. הוא אימץ את כף היד המושטת אל לוח ליבו ושמע אותה לוחשת: "לך הביתה, בני. לך הביתה לבל תראה את אימא שלך מתה. ילדים פוחדים ממתים."

הוא פרץ אל המרפסת כמי שאחזה בו רוח תזזית. בליבו פנימה הדהדה תחושה שאור ליבה של אם אינו דועך לעולם; גם אם יִכָּלָה השמן מעששית חייה, עוד נצנוץ אחרון יתלהט ויבער. רופאים ואחיות בלבן הקיפו את האם.

תלה הבן מבטו בשמים שנתמלאו להקות חדשות של ציפורי כנף נודדות, שציירו צורות גיאומטריות לא מפוענחות בשמים הגבוהים. לשווא ניסה לקרוא את לשון הרזים שמשרטטות בשמים ציפורים נודדות. דומה שלרגע, קרוב היה לפתרון תעלומת החיים, אך עיניו שהתכסו דוק של דמע טשטשו את המראות.

בשמים התכולים חלפה להקת ציפורים אחרונה שנבלעה באופק. לא עוד תיפולנה היום ציפורים במעופן. האם הגיעה אל שערי מוות...

ראה אור לראשונה: הפועל הצעיר, 31.1.1967, עורך: ישראל כהן, עמ' 25. נכלל בקובץ הסיפורים 'עיר באופק – שלושה-עשר סיפורים ירושלמיים', הוצאת ראובן מס, ירושלים תשל"ב (1972)